

Список літератури: 1. Державна служба в Україні: організаційно-правові основи і шляхи розвитку / За ред. В.Б. Авер'янова. К., 1999. 2. Савченко Л.О. Місце і роль відомчої освіти в системі національної освіти України // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 9. 3. Ануфрієв М.І., Баштурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник. Х., 1999. 4. Венедиктов В.С. Деякі напрямки методичного забезпечення навчально-виховного процесу в вузах МВС України // Вісник Університету внутрішніх справ. 1996. Вип.1. 5. Трудовое право Украины / Под ред. Г.И. Чапышковой, И.Б. Болотинной. Х., 1999. 6. Киселев И.Я. Зарубежное трудовое право: Учеб. для вузов. М., 1998. 7. Воловик В. Про галузеву належність правовідносин, пов'язаних з застосуванням праці мілітаризованих державних службовців // Право України. 1999. №2. 8. Шербиша В.І. Дисциплінарна відповідальність державних службовців органів внутрішніх справ / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Універ. внутр. справ. 1998. 9. Ануфрієв М.І., Венедиктов В.С., Іншин М.І. Соціально-правовий захист працівників ОВС України / Наук.-практ. посібник. Х., 2000. 10. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України (Теоретичні та прикладні аспекти) / За заг. ред. проф. О. М. Баштурки. Х., 1999. 11. Венедиктов В.С. Організаційно-правові питання підбору персоналу на службу в ОВС України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2001. Вип. 14.

Надійшла до редакції 03.01.02

В.О.Соболев

СОЦІОЛОГІЧНА НАУКА І СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Про призначення соціологічних знань у суспільстві написано чимало. У той же час, ретроспективний погляд на розвиток соціології показує, що до визначення їх ролі в суспільному розвитку можна зустріти взаємовиключні підходи. Загальновідоме положення К.Маркса про роль науки в соціальних перетвореннях. «Філософи, – писав К.Маркс, – лише різноманітним способом пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його» [1, с. 3]. О.Конт також бачив призначення соціології як науки в наданні допомоги щодо передбачення майбутніх соціальних змін [2].

Відома і протилежна позиція, що її обґрунтовував Г.Спенсер. Він вважав, що соціолог покликаний лише описувати соціальне життя, його еволюцію, але в жодному разі туди не вторгтися [3].

Серед сучасних соціологів ми можемо зустріти різноманітні підходи до визначення місця і ролі соціології в суспільстві. Широко відома точка зору Е.Гідена про те, що соціологія пов'язана із соціальною критикою. При цьому Гіденс не зводить критичну функцію соціології до бунтарства і підбурювання, а визначає її як постановку діагнозу про хворий соціальний організм [4, с.30, 32].

Т.Парсонс підкреслює інформаційну функцію соціології. Соціологія, на його думку, покликана дати інформацію про те, що саме слід робити за тих або інших обставин людям у різноманітних статусах і ролях одного або декількох різноманітних значень [5].

Інтерес становить підхід до цієї проблеми Г.В.Осипова й А.В.Кабища. Вони вважають, що «соціологічне знання незалежно від його рівня, характеризується двома функціями: функцією пояснення соціальної дійсності і функцією її перетворення» [6, с. 87].

Як бачимо, на різноманітних етапах суспільного розвитку, у конкретних ситуаціях стає актуальною та або інша функція соціології. погоджувачись із тезою Е. Піденса про те, що зростання ролі соціології безпосередньо пов'язане з великими соціальними перетвореннями, що охопили світ [4, с. 30], проте, певне, навряд чи можна функцію соціології зводити до критики, навіть «позитивної», або до надання інформації менеджерам різноманітних сфер громадського життя.

Соціологія сьогодні за технологією досліджень наближається до природничих наук. Представник природничих наук, що розробив теорію з окремої галузі наук, – насамперед у фізиці, хімії, біології – від збільшення знання (відкриття, винахід, ноу-хау) ринеться довести теорію до її практичного втілення в конструкцію, технологію, кінцевий продукт або послугу. Що стосується соціологів, то теоретичні роботи, як правило, не доводяться до технології, конкретних соціальних проєктів, соціальних практик. Аналіз соціологічних робіт показує, що, як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях гостро відчувається відсутність робіт із соціального конструювання, соціальних технологій, проєктування соціальної інфраструктури міст та сел. Університети країни практично не ведуть підготовку кадрів з такої спеціалізації.

Ось чому дуже своєчасним став Указ Президента України від 25.04.2001р. №275/2001 «Про розвиток соціологічної науки в Україні». Згідно з цим Указом передбачається декілька головних напрямків розвитку цієї науки, насамперед:

- розробка державних наукових програм в галузі соціології з метою вивчення найактуальніших соціальних проблем українського суспільства;
- створення та поновлення соціологічних і соціально-психологічних служб на державних підприємствах, в установах та організаціях, насамперед у навчальних закладах;
- запровадження в загальноосвітніх школах курсу з основ соціології;
- збільшення кількості годин викладання соціології у вищих навчальних закладах тощо [7, с.1,2].

Тут важливо підкреслити, що завдог до Указу одне із небагатьох галузевих міністерств – МВС України створило умови для використання соціологічних знань у практичній діяльності органів внутрішніх справ. Так, на базі Університету внутрішніх справ, якій у 2000 р. отримав статус Національного, в 1994 р. була відкрита спеціальність «соціальна робота» за фаховим напрямком «соціологія». Відбулося вже три випуски фахівців за цією спеціальністю, і вони користуються великим попитом багатьох галузевих служб. На кафедрах загальної і прикладної соціології працюють шість докторів наук, чотири з них за фахом. Тільки з 1997 р. на кафедрах було підготовлено і захищено дві докторські і дев'ять кандидатських дисертацій. З усіх дисциплін, які викладаються викладачами кафедр, є відповідне методичне забезпечення.

У 1997 р. в Університеті була заснована науково-дослідна лабораторія із соціально-психологічної роботи в органах внутрішніх справ, яка стала справжнім центром наукових пошуків і впровадження нових методів і технологій, базою для залучення курсантів і студентів до науково-дослідної роботи. До особливостей цієї лабораторії можна віднести наступне:

поєднання висококваліфікованих фахівців (тут працює 4 професори і 4 кандидати наук) і талановитої молоді; об'єднання зусиль психологів, соціологів, спеціалістів з педагогіки, юристів навколо вирішення проблем, які потребують комплексного аналізу; залучення до розробки і виводження результатів досліджень провідних спеціалістів-практиків. Це випадково, що останніми роками на матеріалах лабораторії було захищено декілька дисертацій з психології і соціології.

Викладачі провідних кафедр і наукові співробітники лабораторії зосереджують увагу на двох основних наукових напрямках: вивчення соціально-психологічного оточення, в якому проходить операційно-службова діяльність працівників ОВС, і дослідження підрозділу внутрішніх справ як соціальної організації і працівника ОВС як професіонала своєї справи. Соціально-психологічне середовище, у свою чергу, розглядається в двох напрямках. Ті, хто працюють за першим напрямком, вивчають криміногенну ситуацію як чинник, що впливає на самопочуття і службову діяльність працівників ОВС. Окрім двох досліджень (1997р. і 1999р.) «Криміногенна ситуація в м. Харкові і ставлення населення до міліції», за фінансової підтримки органів місцевого самоврядування було виконано два міжнародних проекти: «Організована злочинна група: норми і стандарти поведінки» (разом з фахівцями Академії правничих наук) і «Запобігання торгівлі жінками в Україні» – за фінансової підтримки МОМ і ОБСС. Отримані у процесі дослідження матеріали були використані при підготовці двох монографічних досліджень (І. Рушенко. Соціологія злочинності та І. Рушенко. Організовані злочинні групи в Україні: традиції і типове (соціологічний нарис); підручника і докторської дисертації І.Рушенка. Представники другого напрямку вивчали взаємовідносини міліції і населення як фактор підвищення професіоналізму, якості і ефективності діяльності міліції. Якість отриманого матеріалу була забезпечена завдяки участі викладачів, співробітників і ад'юнктів у реалізації міжнародних проектів «Запровадження моделі польської діяльності, заснованої на підтримці з боку громадськості, в Україні» між Центром імені лорда Скармена Лестерського університету (Великобританія) і Національним університетом внутрішніх справ (Україна), а також «Довіра населення до поліції як умова зниження латентної злочинності» за фінансової підтримки Відкритого університету (Будапешт, Угорщина). За результатами цих досліджень захищена кандидатська дисертація і підготовлено підручник «Партнерство міліції з населенням».

Фахівці, які досліджують внутрішні соціально-психологічні проблеми органів і підрозділів внутрішніх справ, зосереджують увагу на вивченні соціальних джерел формування особового складу органів внутрішніх справ, особливостей адаптації та ідентифікації молодих людей до професії, посади, місця проходження служби, а також їх мотивації щодо служби в ОВС; досліджують стан законності і дисципліни серед персоналу підрозділів, основних напрямки та технології проведення соціальної і виховної роботи в підрозділах, психологічне забезпечення здорового клімату в підрозділах тощо. До досягнень в цьому напрямку наукових досліджень можна віднести захист 5 кандидатських дисертацій, вихід підручників з теорії та практики роботи з персоналом в ОВС, соціологічного і органі-

зацийного забезпечення дисципліни і законності в ОВС, психології управління та значна кількість методичних матеріалів для працівників відділів по роботі з особовим складом. За цим напрямком проведено дві міжнародні науково-практичні конференції.

Застосування системного підходу до розвитку органів та підрозділів внутрішніх справ дозволило розглянути їх як взростаючу матеріально-технічної, організаційно-інформаційної, фінансово-економічної та соціальної організації. Підрозділ як соціальна організація включає до себе соціальну структуру, соціальні відносини, соціальні норми, соціальне управління та організаційну культуру. Використання статичної і динамічної структур допомогло розробити макет соціального паспорта підрозділу, який нині доводзіть бути направлено для апробації у райвідділи.

Активне співробітництво соціологів університету з провідними науковими установами України – Інститутом соціології АН України, Українським Інститутом соціальних досліджень, соціологічним факультетом Харківського національного університету, з соціологічними центрами університетів Великої Британії, Німеччини, Іспанії, Росії, США дало можливість ознайомитись і впровадити в практику поряд з класичними нетрадиційні, альтернативні методи досліджень. Так, при вивченні впливу зовнішніх і внутрішніх умов на ефективність і якість службової діяльності підрозділів ОВС, а також при дослідженні норм і стандартів поведінки членів організованих злочинних груп нами був застосований рефлексійний метод. Суть цього методу, викладеного у роботах У.Бека, Е.Гіденса, С.Леша, Дж.Диленти й ін., зводиться до наступного. XIX і XX ст., на їхню думку, пройшли під гаслом позитивізму, прагматизму і раціоналізму, тобто вчені, узагальнюючи результати наукових досліджень, власний досвід, розробляли свої концепції, моделі і потім нав'язували їх суспільній думці як найбільш оптимальні й ефективні. Цей метод панував і при вивченні проблем органів правопорядку, при розробці норм і правил поведінки в групах і інститутах. Складалась парадоксальна ситуація: наукова еліта керувалася своїми тільки їй відомими поняттями і категоріями, а простий люд у своєму повсякденному житті керувався практичними знаннями, заснованими на власному досвіді і досвіді поколінь. Звідси, автори рефлексійного методу зробили висновок: учені повинні вивчати повсякденні знання людей і на їхній підставі будувати теоретичні концепції. Цей метод широко використовується в політико-правовому житті США.

Результати, які отримані нами завдяки методу рефлексійного аналізу при вивченні механізму наркотичного зараження підлітків і молоді, процесу формування, розвитку організованих злочинних груп і взаємовідносин між їх членами, взаємодії міліції і населення, визнані не тільки в Україні, але й для спеціалістів зарубіжних країн.

Все сказане не означає, що в житті соціологів Національного університету немає труднощів і проблем.

Перша проблема полягає у тому, що соціологія як наука не може розвиватись без державного замовлення і фінансового забезпечення. Сьогодні складалася парадоксальна ситуація. З одного боку, дослідження у будь-якій галузі гуманітарних знань не може розглядатись як ефективне і оптимальне, якщо воно не спирається на дані соціологічних досліджень (які

у жодному разі не можна зводити до опитувань респондентів). Цю тезу можна підтвердити практикою написання та захисту дисертацій з правових, психологічних, педагогічних дисциплін. З другого боку, державні органи і громадські установи при прийнятті управлінських рішень віддають перевагу інтуїції, але не соціологічним обґрунтуванням. Ось чому ми є свідками, коли офіційні норми, рішення існують самі по собі, а мешканці міст та сіл будують свою поведінку за власними нормами і традиціями. Отож перифразуючи відомого пелітичного діяча, що і можна констатувати, як двісті років тому управлінська еліта страшно далека від народу».

Проблема друга пов'язана з розвитком спеціальностей і спеціалізацій на базі соціології. Наприклад, той, хто знайомий з історією становлення і розвитком менеджменту персоналу, добре знає, що воно відбувалося з розвитком галузевих соціологій з використанням досягнень педагогічних, психологічних і юридичних наук. Але у нашій галузі заповнення посад інспекторів і заступників начальників по роботі з особовим складом, як і раніш, проходить за традиційними ознаками. Це ж стосується й підготовки спеціалістів зі зв'язків з населенням.

Третя проблема пов'язана із залученням до активної науково-дослідної роботи курсантів і студентів університету. У 2001 р. курсант з спеціальності «соціальна робота» на Всеукраїнському конкурсі наукових студентських робіт з п'яти номінацій отримала другу премію. Але для того, щоб цей факт набув характер традиції, необхідно створити відповідне оргтехнічне забезпечення як для наукових досліджень, так і навчального процесу.

Та попри ці та інші труднощі соціологи університету сповнені оптимізму й впевнені, що вони й надалі будуть займати відповідні позиції у вирішенні соціальних проблем українського суспільства і органів внутрішніх справ України.

Список літератури: 1. Маркс К. Тезиси о Фейербахе // Маркс К., Энгельс Ф. Избр. соч. в 9 т. Т.2. 2. Конт О. Дух позитивной философии (слова о положительном мышлении). СПб., 1910. 3. Спенсер Г. Изучение социологии. Чл.6, 16 // Спенсер Г. Основания социологии. В 2-х т. СПб., 1998. 4. Гленс Е. Социология. К., 1999. 5. Парсонс Т. Общий обзор // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. М., 1972. 6. Социология. Основы общей теории. М., 1996. 7. Указ Президента Украины від 25 квітня 2001р., №275/2001 «Про розвиток соціологічної науки в Україні». К., 2001.

Надійшло до редакції 10.01.02

В.А. Друзь

ЗАДАЧІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОПІ У СИСТЕМІ ВІДОМЧОЇ НАУКИ ОВС

Запровадження психологічної служби у системі ОВС вимагає цілеспрямованої підготовки практичних психологів, які повинні глибоко знати особливості багатогранної діяльності ОВС. Класична система підготовки психологів у цивільних вузах істотно відрізняється від вимог.